

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

TRƯƠNG THỊ MỸ

**ĐẶC ĐIỂM CỦA CÁC ĐỊA DANH
THUỘC HUYỆN VĨ NHAI (THÁI NGUYÊN)
TỪ GÓC ĐỘ VĂN HOÁ**

CHUYÊN NGÀNH: NGÔN NGỮ HỌC

MÃ SỐ: 60 22 01

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ HỌC

THÁI NGUYÊN - NĂM 2009

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

TRƯỜNG THỊ MỸ

**ĐẶC ĐIỂM CỦA CÁC ĐỊA DANH
THUỘC HUYỆN VĨ NHAI (THÁI NGUYÊN)
TỪ GÓC ĐỘ VĂN HOÁ**

CHUYÊN NGÀNH: NGÔN NGỮ HỌC

MÃ SỐ: 60 22 01

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ HỌC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC

PGS. TS. NGUYỄN ĐỨC TÒN

THÁI NGUYÊN, NĂM 2009

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các kết quả trong luận văn là trung thực và chưa từng được công bố trong bất cứ công trình nào.

Tác giả luận văn

Trương Thị My

LỜI CẢM ƠN

Luận văn này hoàn thành dưới sự hướng dẫn tận tình của của PGS. TS Nguyễn Đức Tồn. Em xin gửi đến thầy lời cảm ơn sâu sắc.

Luận văn là kết quả của một quá trình học tập. Vì vậy em xin bày tỏ lòng biết ơn đến những người Thầy, người Cô đã giảng dạy các chuyên đề Cao học cho lớp Ngôn ngữ khóa 2007-2009.

Tôi xin được gửi lời cảm ơn đến bạn bè, đồng nghiệp, đặc biệt là các em học sinh các trường THPT và nhân dân huyện Võ Nhai (Thái Nguyên), những người đã giúp đỡ tôi nhiệt tình trong quá trình thực hiện luận văn.

Tác giả luận văn

Trương Thị Mỹ

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
MỞ ĐẦU	8
I. TÍNH THỜI SỰ CỦA ĐỀ TÀI.....	8
II. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU	9
1. Mục đích nghiên cứu	9
2. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	9
III. LỊCH SỬ VẤN ĐỀ	10
1. Tình nghiên cứu địa danh trên thế giới.....	10
2. Tình hình nghiên cứu địa danh ở Việt Nam	12
3. Vấn đề nghiên cứu địa danh của Võ Nhai	15
IV. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU.....	15
1. Đối tượng nghiên cứu	15
2. Phạm vi nghiên cứu	16
V. ĐÓNG GÓP CỦA LUẬN VĂN	16
VI. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	16
VII. KẾT CẤU CỦA LUẬN VĂN.....	17
Chương 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ THUYẾT VỀ ĐỊNH DANH VÀ ĐỊA DANH HỌC	18
1.1. KHÁI QUÁT CHUNG VỀ ĐỊNH DANH NGÔN NGỮ	18
1.2. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ THUYẾT VỀ ĐỊA DANH	21
1.2.1. Định nghĩa về địa danh	21
1.2.2. Phân loại địa danh theo tiêu chí tự nhiên và không tự nhiên.....	22
1.2.3. Vị trí địa danh học trong ngôn ngữ học	23
1.2.4. Hướng tiếp cận và phát triển khi nghiên cứu địa danh Việt Nam .	24
1.3.ĐẶC ĐIỂM CỦA ĐỊNH DANH NÓI CHUNG VÀ ĐỊA DANH NÓI RIÊNG.....	24
1.3.1. Về nguồn gốc của các định danh.....	24
1.3.2. Về kiểu ngữ nghĩa của các định danh	25
1.3.3. Cách thức biểu thị của các định danh	26
1.4. TIỂU KẾT CHƯƠNG 1	29
Chương 2: NHỮNG ĐẶC ĐIỂM ĐỊNH DANH CỦA ĐỊA DANH VÕ NHAİ	31
2.1. VẤN ĐỀ TƯ LIỆU THỰC TẾ CỦA ĐỊA BÀN, ĐỊA DANH VÕ NHAİ.....	31

2.1.1. Điều kiện tự nhiên và xã hội của huyện Võ Nhai.....	31
2.1.2. Phân loại địa danh Võ Nhai theo tiêu chí tự nhiên- không tự nhiên .	37
2.2. ĐẶC ĐIỂM ĐỊNH DANH CỦA CÁC ĐỊA DANH THUỘC VÕ NHAH	39
2.2.1. Xét theo nguồn gốc ngôn ngữ.....	39
2.2.2. Đặc điểm của các địa danh thuộc Võ Nhai xét theo kiểu ngữ nghĩa của chúng	43
2.2.3. Đặc điểm của các địa danh thuộc Võ Nhai xét theo cách thức biểu thị của chúng	44
2.2.4 Đặc điểm việc chọn đặc trưng làm cơ sở cho việc đặt các địa danh thuộc Võ Nhai.....	51
2.3. KIỂU MÔ HÌNH CẤU TẠO PHỨC THỂ ĐỊA DANH VÕ NHAH	53
2.3.1 Mô hình cấu trúc phức thể địa danh Võ Nhai	53
2.3.2. Phân tích thành tố chung trong phức thể địa danh Võ Nhai	55
2.4.2. Đặc điểm một số kiểu cấu tạo của địa danh Võ Nhai do các phương thức định danh chi phối.....	70
2.5. TIỂU KẾT CHƯƠNG 2	75
Chương 3: ĐẶC TRƯNG VĂN HOÁ CỦA ĐỊA DANH VÕ NHAH	79
3.1 MỘT VÀI VẤN ĐỀ VỀ VĂN HOÁ VÀ NGÔN NGỮ	79
3.2. ĐẶC TRƯNG VĂN HOÁ THỂ HIỆN TRONG ĐỊA DANH VÕ NHAH.....	82
3.2.1. Đặc trưng văn hoá được thể hiện qua thành tố ngôn ngữ	82
3.2.2. Sự thể hiện các dạng tồn tại của văn hoá trong địa danh Võ Nhai ...	87
3.3. MỘT VÀI NHẬN VỀ ĐẶC ĐIỂM CỦA ĐỊA DANH VÕ NHAH SO VỚI BẮC KẠN.....	96
3.4. TIỂU KẾT CHƯƠNG 3	99
KẾT LUẬN	102
TÀI LIỆU THAM KHẢO	108
PHỤ LỤC.....	113

DANH MỤC CÁC CHỮ CÁI VIẾT TẮT

1. Quy ước về cách viết tắt trong địa danh các xã, thị trấn

- BL: Bình Long
- ĐC: Thị trấn Đình Cả
- DT: Dân Tiến
- LH: La Hiên
- LT: Lâu Thượng
- LM: Liên Minh
- NT: Nghinh Tường
- PT: Phú Thượng
- PG: Phương Giao
- SM: Sảng Mộc
- TS: Thần Sa
- TN: Thượng Nung
- TX: Tràng Xá
- VC: Vũ Chấn

2. Quy ước về cách viết tắt trong loại hình địa danh

- ĐDCTGT: Địa danh các công trình giao thông
- ĐDCTXD: Địa danh các công trình xây dựng
- ĐDCTNT: Địa danh các công trình nhân tạo
- ĐDDHTN: Địa danh địa hình tự nhiên
- ĐDDVDC: Địa danh đơn vị dân cư
- ĐVDCHC: Địa danh các đơn vị dân cư do chính quyền hành chính đặt
- ĐVDCKP: Địa danh các đơn vị dân cư có từ thời chính quyền phong kiến
- SD: Sơn danh
- TD: Thủy danh
- ĐDVĐN: Địa danh các vùng đất nhỏ phi dân cư

DANH MỤC CÁC BIỂU BẢNG

Bảng 2.1. Kết quả thu thập địa danh huyện Võ Nhai

Bảng 2.2. Kết quả thống kê theo nguồn gốc ngôn ngữ các yếu tố

Bảng 2.3. Kết quả thống kê cấu tạo của thành tố chung trong địa danh Võ Nhai

Bảng 2.4. Kết quả thống kê sự phân bố của thành tố chung khi chuyên hóa thành các yếu tố trong địa danh

Bảng 2.5. Thống kê địa danh Võ Nhai theo kiểu cấu tạo

DANH MỤC CÁC MÔ HÌNH SƠ ĐỒ

Mô hình 2.1. Sự phân bố các loại hình ở địa danh Võ Nhai

Mô hình 2.2. Số lượng các loại hình địa danh theo nguồn gốc ngôn ngữ

Mô hình 2.3. Mô hình cấu trúc phức thể địa danh Võ Nhai

Mô hình 2.4. Mô hình cấu trúc phức thể địa danh khi thành tố chung chuyên hóa thành yếu tố thứ nhất trong địa danh

Mô hình 2.5. Mô hình cấu trúc phức thể địa danh khi thành tố chung chuyên hóa thành yếu tố thứ hai trong địa danh

MỞ ĐẦU

I. TÍNH THỜI SỰ CỦA ĐỀ TÀI

1. Mỗi sự vật hiện tượng trong thế giới khách quan đều có tên gọi cụ thể, đó có thể là tên làng, tên núi, tên sông, tên những vật dụng...những tên gọi đó đều do con người đặt tên và mỗi tên gọi của đối tượng này phải có giá trị khu biệt nó với những cái khác. Những tên gọi đó là những tên riêng, mà việc nghiên cứu về chúng đã hình thành nên một chuyên ngành riêng gọi là Danh xưng học. Danh xưng học nghiên cứu tên người được gọi là Nhân danh học, còn nghiên cứu tên gọi của đối tượng địa lí thì là Địa danh học. Nghiên cứu địa danh là một lĩnh vực quan trọng và cần thiết trong ngôn ngữ học truyền thống cũng như trong ngôn ngữ học hiện đại. Việc nghiên cứu địa danh nói chung, các địa danh của một địa phương nói riêng, sẽ giúp chúng ta hiểu được ngôn ngữ của một dân tộc nói chung, ngôn ngữ được sử dụng ở một vùng miền nói riêng.

2. Nghiên cứu địa danh cũng là một trong những bộ môn Ngôn ngữ học góp phần nghiên cứu văn hoá một vùng lãnh thổ, một trong những vấn đề quan trọng đang được đặt ra hiện nay. Nghiên cứu địa danh của một ngôn ngữ cũng như của một địa phương đồng thời cũng giúp hiểu được đặc điểm văn hoá - lịch sử của một dân tộc hoặc của cộng đồng cư dân địa phương như lớp trầm tích đọng lại trong các địa danh của họ. Chẳng hạn, nếu một địa danh có nguồn gốc Môn – Khome hoặc Tày - Thái thì chủ thể xa xưa của vùng đất ấy là cộng đồng người Môn – Khome hoặc người Tày - Thái ...và kèm theo đó là những đặc điểm văn hoá của họ được thể hiện qua chất liệu ngôn ngữ của vùng này.

3. Nghiên cứu địa danh Võ Nhai góp phần làm sáng tỏ mối quan hệ giữa văn hoá và ngôn ngữ trong một vùng lãnh thổ nói chung và của Võ Nhai

nói riêng, qua đó có thể hiểu thêm được sự phát triển của tiếng Việt trong mối quan hệ với các tiếng địa phương thuộc các lĩnh vực ngữ âm, từ vựng, ngữ pháp qua các thời kì, giai đoạn khác nhau.

4. Võ Nhai là một vùng quê cách mạng nên rất cần tìm hiểu về lịch sử, văn hoá của địa phương nơi đây nhằm giới thiệu và giáo dục lòng yêu nước và tinh thần cách mạng cho thế hệ trẻ Việt Nam hôm nay và mai sau. Hiện nay chưa có một công trình nào nghiên cứu một cách đầy đủ, toàn diện và có hệ thống về địa danh Võ Nhai dưới góc độ ngôn ngữ - văn hoá. Do tầm quan trọng, ý nghĩa của vấn đề, luận văn đã chọn đối tượng địa danh của Võ Nhai để nghiên cứu.

II. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

1. Mục đích nghiên cứu

Mục đích nghiên cứu của luận văn là tìm hiểu những đặc điểm của địa danh Võ Nhai về các phương diện khác nhau: ngôn ngữ, văn hoá, lịch sử, v.v..., nhằm làm nổi bật những đặc điểm về phương thức định danh từ góc độ ngôn ngữ - văn hoá, qua đó làm sáng tỏ truyền thống lịch sử - văn hoá của địa phương.

Việc nghiên cứu đặc điểm của hệ thống địa danh Võ Nhai cũng nhằm góp phần xây dựng bộ môn địa danh học vốn chưa được phát triển ở Việt Nam, đồng thời phục vụ cho việc viết cuốn dư địa chí, sổ tay địa danh của huyện.

2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích đã nêu, luận văn cần giải quyết các nhiệm vụ nghiên cứu sau đây:

- Nghiên cứu các vấn đề lí thuyết về định danh, danh học nói chung, về địa danh nói riêng, và vấn đề đặc trưng văn hoá của địa danh để làm cơ sở cho việc nghiên cứu tiếp theo;